

Balázs Péter:
Az Európai Unió külkapcsolatai és Magyarország
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1996

Magyarországnak alapvető gazdasági és politikai érdeke az európai integráció. Egy kicsi és nyitott gazdaságú ország modernizációja és magas fejlettsége nem képzelhető el regionális integrálódás nélkül. Európa második világháború utáni fejlődése ezt egyértelműen bizonyítja. Európában mind gazdasági, mind politikai értelemben az EK/EU a vonzasközpont, az integráció alapvető intézménye. Balázs Péter könyvének érdeme, hogy az integrálódás szempontjából a többi intézmény (OECD, NATO, EFTA, sőt korábban a KGST) szerepét is kellően hangsúlyozza. Mint a befejező mondatokban mondja: „Az európai integrálódásnak nincs igazi alternatívája. Magyarország számára ez az egyetlen modernizációs út.” (428. o.)

A könyv jól áttekinthetően mutatja be, hogyan jutott el Magyarország szinte néhány év alatt diszkriminált helyzetéből a nem diszkriminációs kereskedelmi és együttműködési megállapodáshoz, majd a PHARE-on és a társuláson keresztül az EU teljes jogú tagságának küszöbéig. A látványos folyamat nem téveszthet meg bennünket. Az integrációknak sokoldalú és mélyreható alkalmazkodást és felkészülést igényel, mi több, a teljes integrációknak érdekében számos nehézséget kell leküzdenünk. A könyvben a szerző számba veszi azokat az illúziókat, amelyek nem csak a közvéleményben élnek, hanem a politikusokat és a médiát is kísértik.

Az EU-integráció folyamatában mindig a politikai tényezők játszottak döntő szerepet. Az EK-val való kapcsolatainkban ez a negatív szembenállás jellemezte az 1958 és 1988 közötti időszakot. Az EK még Magyarország szovjet birodalomról való leszakadási kísérleteit is a nagyhatalmi politizálás szempontjából közelítette meg, s mint a szerző több helyütt is kimutatja, prioritást adott a Szovjetunióhoz való zavartalan viszonyoknak (a kereskedelmi és együttműködési megállapodás létrejöttének elhúzódása). Nyilvánvaló, hogy a keleti irányú kibővülése is alapvetően politikai alapon dől el. Az 1997. közepi helyzet szerint a folyamat talán most már eljutott a „visszafordíthatatlanság” stádiumába. A politika ezúttal már pozitív tényezőként játszhat szerepet a gyakran igen súlyos gazdasági ellenérdekeltségekkel szemben is.

Az EK/EU sajátos, bonyolult intézményi rendszerre épül, aminek alapos ismerete és elfogadása nélkül elképzelhetetlen a sikeres csatlakozásunk. A könyv különösen részletes, szakszerű és színvonalas áttekintést ad a szervezet nemzetközi hatásköréről és szerepéről, elemzi annak alakulását és a különböző formáit. Mint a szerző megállapítja: „A Közösség álláspontját és válaszait az érti meg, aki ismeri szabályait, hatáskörét, döntési pályáit és kapcsolatainak közel négyévtizedes történetét.” (4. o.) Hozzátehetjük: mindez nemcsak ahhoz szükséges, hogy sikerrel aspiráljunk a tagságra, hanem azért is, hogy annak előnyeit ki tudjuk majd használni.

A társulás is bizonyította, hogy az EK/EU szigorúan a saját érdekeit követi, s vele szemben érdekeinket csak korlátozottan és kemény alkudozások árán lehet érvényesíteni. A teljes jogú tagság esetén ez mindinkább így lesz, s ahogy a szakmai kérdések előtérbe kerülnek, „...ideje lenne a magyar integrációs érvanyagot finomítani és alaposabban kidolgozni. Azt is figyelembe kell venni, hogy az EU-tagsági tárgyalások – a társulással ellentétben – már Magyarországon is a teljes nyilvánosság előtt és folyamatos érdekegyeztetés mellett fognak folyni. A

tárgyalási célok eléréséhez a magyar diplomáciának meg kell találnia a megfelelő érvanyagot, valamint a *meggyőzés* csatornáit, amelyek az EU-tagállamok kormányaihoz és legfőképpen az őket befolyásoló érdekcsoportokhoz vezetnek.” (358. o.) (A szerző kiemelései – P. T.) A PHARE és az Európai Egyezmények megkötésében még sok volt az „improvizáció”, ez a tagság kapcsán már másképpen lesz.

A közép-kelet-európai perifériának és benne Magyarországnak is, „rengeteg a behoznivalója”, jelentős „integrációs szakadékok” kell áthidalnia (379. o.). „A két külön rendszerben mozgó »Európa« között nemcsak a jogi-intézményi szférában halmozódtak fel különbségek, hanem – ami súlyosabb – a globalizálódó világban izoláltan fejlődött a gazdasági mikroszféra, nem nőtt össze egységes szövétté a kereskedelem, a kutatás és fejlesztés, a kooperációs gyártás stb.” (uo.) Ezért fontos a szerző szerint az érdekeink szempontjából is annak pontos meghatározása, hogy mi az, amit még a belépés előtt el kell végezni, s melyek azok a stratégiai területek, ahol meghatározott időre az átmeneti időszak során derogációkat kell kérnünk? Az integrációs stratégiának szerves része a felkészülés és az átmeneti időszak pontos megtervezése.

A keleti kibővülés nemcsak nekünk, hanem az EU-nak is nagy kihívás. Ennek nem lesz könnyű megfelelni. Ez már a koppenhágai kritériumok között is megfogalmazódott. Később még inkább körvonalazódik, legyen szó az agrárpolitika, a költségvetés vagy az intézményrendszer átfogó és alapvető reformjáról. Aggályok merültek fel a tekintetben, hogy a keleti kibővülések, mennyiben lassíthatják le az integráció belső folyamatát (belső piac és EMU), mennyiben vezetnek nemzeti vagy regionális érdekütközésekhez az Unión belül (fejlettek és elmaradott országok, régiók), s rendelkezik-e az Unió elegendő erőforrással a kelet-európai országok integrálódásához? A német újraegyesítés hatalmas költségei riasztók lehetnek, de nem várható el, hogy az új tagok teljes egészében „saját erőből” váljanak „integrációéretté”. „A gazdasági rendszerváltás lomhasága és a politikai türelmetlenség arra figyelmezteti a Nyugatot, hogy választania kell: vagy mélyen a zsebébe nyúl, és a tengerentúli fejlődő országokkal kialakult, a donorhoz visszacsorgó segélyezési technikákon túllépve, kelet-európai szomszédaiért nagyobb áldozatot hoz, vagy magára szabadtítja az ott tengődő munkaerőt, rosszabb esetben tényleg szemléli az antimodernizációs tűzfészkek tovaterjedését.” (222. o.) Az integrációban erősek az EU érdekei is, s ezeket – és ezek mérlegét pontosan meg kell határozni.

A könyv nagy értéke, hogy Balázs Péter alternatívákban gondolkodik, s mérlegeli a jövőbeli fejlődés és cselekvés széles lehetőségeit. Az integrációs felzárkózás kérdéseit három dimenzióban (politikai, makrogazdasági, jogi-intézményi) elemzi, s annak függvényében, hogy az adaptáció az integrációs szervezeten kívül vagy belül történik-e, annak nyolc különféle változatát veszi sorra. Vizsgálja a társulás továbbfejlesztésének lehetőségeit (az átmenet esetleges beépítésével), az ún. közbeeső integrációs fokozatokat, más országok integrációs tapasztalatait stb. Miközben a politika természeténél fogva hajlamos az egysíkú, az egyutas gondolkodásra, az érdemi tudományos elemzés nem hagyhatja figyelmen kívül a jövő releváns alternatíváit, és ezekre is keresnie kell az értelmes reakció és a cselekvés lehetőségeit. Ezt kell tennünk a számunkra nemkívánatos scénáriókkal is: legyen szó „másodrendű EU-tagságról” vagy „közbeeső megoldásokról”.

A könyvet nemcsak az érdeklődő olvasónak ajánlom, hanem azoknak a szakembereknek is, akik a különféle területeken Magyarország EU-felkészítésén dolgoznak. Balázs Péter a magas színvonalú elméleti elemzést széles körű és sokéves gyakorlati tapasztalataival gazdagítja, s azon kevesek közé tartozik, aki képes az előttünk álló nagy horderejű feladatok megoldásához igazi stratégiai gondolkodással és jól használható javaslatokkal hozzájárulni.

Palánkai Tibor